

Африка құрылғының оңтүстік қызындағы Қайырымды Үміт мүйісі (орысша атауы – Мыс Доброй Надежды) – Жұмыр Жердің жұмбақта толы нүктесінің бірі. Осы арада сулары біріне бірі мәңгі қосылмайтын жап-жасыл Үнді мұхиты мен қаракөк Атлант мұхиты түйісп жатыр. Автор Жердің шеті саналатын осы гажайып мүйіске сапары жайында әңгімелей отырып, оның аргы-бергі қызылысты тарихынан сыршертеді.

Қайырымды Үміт мүйісі

немесе
Жер шетіне саяхат

Жұмыр
жердің
жұмбагы

Әлібек АСҚАРОВ

Қайырымды Үміт мүйісі

немесе
Жер шетіне саяхат

«Өлкө» баспасы

ӘОЖ 908
КБЖ 26.89
А 88

A 88 АСҚАРОВ Ә.
ҚАЙЫРЫМДЫ ҮМІТ МҮЙІСІ немесе Жер шетіне саяхат.
Жұмыр жердің жұмбағы/ Әлібек Асқаров. – Алматы:
«Өлкө» баспасы, 2017. – 72 бет.

ISBN 978-601-744-525-6

Африка құрылышының оңтүстік қиырындағы Қайырымды Үміт мүйісі (орынша атауы – Мыс Доброй Надежды) – Жұмыр Жердің жұмбаққа толы нұктесінің бірі. Осы арада сулары біріне бірі мәнгі қосылмайтын жап-жасыл Үнді мұхиты мен қаракөк Атлант мұхиты түйісіп жатыр. Автор Жердің шеті саналатын осы гажайып мүйіске сапары жайында әңгімелей отырып, оның аргы-бергі қызғылықты тарихынан сыр шертеді.

ISBN 978-601-744-525-6

ӘОЖ 908
КБЖ 26.89

© Әлібек АСҚАРОВ, 2017

АФРИКА АСПАНЫНДА

Осы уаққа дейін қал-қадірімізше біраз жерді ара-лаған екенбіз, біршама ел мен жүртты көріппіз, сол елдердің сүйн ішіп, дәмін татыппыз. Сәuletі мыңжыл-дықтар тереңінен тамыр тартқан қалалармен таны-сыппыз, табигаты ертегі мен аңызға лайық өнірлерді тамашалаппыз. Соның бәрі де есімізде, көбісі хатқа түскендей жаттаулы, жадымызда қаттаулы, әсері мол сапарлар. Жаныңды толқытқан, қуанышқа бөлеген он-дай ұзақ жолдар ұмытылуышы ма еді! Есіңе алған сайын олар сенің жүргегінді шабақтап, көнілінді шуаққа бөлең жүретіні тағы рас.

Сондай ұзақ жолдың бірі Африка құрылышының оңтүстік қиырындағы Қайырымды Үміт мүйісіне са-парымыз еді.

Бұл өзі экзотикаға толы ерекше сапар болды!

Қайырымды Үміт мүйісі – шын мәніндегі Жердің шеті екенінен мектеп жасынан бері хабардармыз. Ка-таға қарасаңыз одан әрі ел жоқ, жер тағы жоқ. Одан әрі толқын сапырып, қайнап жатқан көк мұхит.

Мұхит жағалауын ежелден
«төңіз мысықтары» мекен етеді.

бірінен соң бірі қалып жатты. Осы елдердің біразына шекара міндеттін атқарып, арасын қақ бөліп жатқан Замбези өзені мен оның инеліктең жіңішке су қоймасы да жарқырай көрінді. Ботсванадан соң Оңтүстік Африка республикасының байтағына ене бастадық.

Менің ардақты ағам Марат Татаев өзінің жан досы Алтай Тілеубердинмен екеуі осы аймақтың саванналарында жиі-жіңі аңшылық құратындарын естігем... Арыстан да, буйвол да, газель де атып, шәулі бүркітше қомданып түскен суреттерін де талай көргем. Міне, Эрнест Хэмингуэй тамылжытып жазатын, жазып қана қоймай, сағындырып суреттейтін нағыз сафариңіз осы! Анау жолы осы ағаларым алдағы жазда Гренландияға баруды жоспарлап жатқан. «Ақ аюға баrasыздар-ау?» – деп елең ете түскем. Ақ аю өкімет қамқорлығында, оны атуға мұлдем тыйым салыныпты, ешбір мемлекетте оған лицензия берілмейді еken. «Карибуге барсақ деген ойдамыз» деп жауап беріскең. Кейін телефон шалып тағы бір хабарласқанымда, Марат ағам аман-есен Гренландияға барып қайтқандарын, демалыстары жақсы өткендерін әңгіме еткен. Бұл жолғы сафариде екі дос карибу ғана емес, қойбұқа да олжалапты. Соған қарашаңда бұл заманың сал-серілері Марат пен Алтай ағаларым-ау деп қашанда оларға қызыға қарап жүремін.

Бұл Оңтүстік Африкада 2013 жылдың 13 қыркүйегінде әлем ғалымдарын дүрліктірген сенсациялық жаңалық ашылғанын оқыған едім... Бұдан 4 миллион жыл бұрын өмір сүрген приматтардың жоғары типі – австралопитек пен бүгінгі адамның, яғни «гомо сапи-

енстің» арасында өтпелі қандай гоминид-түр болды? Австралопитек қай кезде бүгінгі «әмбебеп адам» кейпіне айнала бастады? Ғылыми әлемде «ақтаңдақ» қалған осы мәселе антрополог ғалымдардың басын әуреге салып, көптен бері толғандырып жүреді екен.

Әрине, арадағы 4 миллион жылдың тылсым жұмбағын шешу оңай дейсің бе! Содан, осы өңірдегі «Восходящая Звезда» атты үңгір түкпірінен тағы адам кейпіндегі көптеген сүйектер табылады. Зерттей келе олар австралопитек пен бүгінгі адам арасындағы өтпелі кезеңнің түрі болып шығады. Бұдан 2 миллион жыл бұрын өмір сүрген бұл гоминид адамзат тарихындағы жаңа бет, ғылымдағы жарқын жаңалық деп таныла-

Мұхит жағалаған Кейптаун қаласының ұшақтан көрінісі.

Кейптаунның ақ күм,
алтын жағажайлары.

Қала көшелерінде үнемі салқын самал есіп тұрады.

Алты құрылыштың кітапханашылары мен аузы дуалы қайраткерлері бас қосқан конференцияны бетке алып, бес адамдың қазақстандық делегация да шаршап-шалдығып жеттік бұл қалага. Арада бір күн тынысып, былайша айтқанда, жаңа климатқа бейімделіп, кейінгі үш күнде мынау жаһандық өзгерістер заманындағы кітапхананың жүртшылықты ақпараттық қамтамасыз ету миссиясы, цифрик технологияның басымдығы жағдайында дәстүрлі кітап оқу үрдісін үзіп алмаудың жолдары, оқырманға қызмет көрсетудің соны тәсілдері, сондай-ақ әлемдік ақпарат алмасулар мен көне қолжазбаларды сақтаудың заманауи әдістерін талқылауға арналған түрлі секциялар жұмы-

сына қатыспақыз. Осы саладағы соңғы кезде пайда болған ғылыми жаңалықтар, озық технологиялармен танысып, кенеулі кеңес құрмашылықты, кесек тақырыптарды қозғамақыз.

ТМД елдері кітапханашыларының басын біріктірген БАЕ атты қоғамымыз бар еді. Оның қазақшасы – «Евразия Кітапханашыларының Ассоциациясы» деп аталады. Ассоциация президенті – Москвадағы әйгілі «ленинканың» – бүгінгі Ресей мемлекеттік кітапханасының бас директоры Александр Вислый деген әріптес досымыз. Ол кісі сырқаттанып бұл қиянға жете алмай, мен сол Вислайдың атынан конференцияда сөз сөйлеп, ТМД елдері атынан жиналған қараала, сарыала көпшілікке құттықтау айтпақшымын.

Әлем кітапханашылары Кейптаунда бас қосты.

Кейптаун – әлемнің ең әсем
қаласының бірі саналады.

Мұның бәрі де жөн ғой, ресми шаруалар өз ретімен шешіле жатар. Біздің көксегеніміз – әйтеуір аяқ жетпес қиянға келіп қалған екенбіз, ел арасында аты аңызға айналған Қайырымды Үміт мүйісіне барып қайту. Жердің шетін көзбен бір көру, қос мұхиттың түйіскен гажап суретін көңілмен сезініп, көкірекке тую болатын.

Кейптаун – аяқ райы жаймашуақ, табигаты жомарт, инфраструктурасы жоғары дамыған зайдірлі қала екен. Желтоқсаннан бастап наурызға дейін бұл елде жадыраған жаз. Сол жаздың өзінде ми қайнатқан алтап жоқ, температура 25 градустан жоғары көтерілмейді. Ал, біздегі маусым мен шілдеге сәйкес келетін қыс айларында температура 10-15 градустан аспай түрді, тек түндеған плюс 6 градусқа дейін төмендегеніне өзіміз күеміз. Қыс айлары көбінде боз сәулеге мұнартып, жылы жаңбырлы келеді екен.

Қол босағанда қаланың көрікті гимараттарын тамашалап, кемелері жарқыраған порттарымен, ондаған шақырымға созылған құмдауыт жағажайларымен, ежелгі тас қамалдармен, алған мақсаттағы мұражайларымен шама-шарқымызша танысумен болдық. Мұражай демекші, теңіз жағасында «Қос мұхит аквариумы» атты туристердің көп келетін сүйікті орны бар екен. Аквариумда үш мыңға тарта мұхит жануарлары жинақталыпты. Жеті галереяға бөлінген осы аквариум ішінде түрлі акулалар, балықтар мен тасбақалар, моллюскалар мен шаяндар толып жүр. Атлантика мен Үнді мұхитта-

Қаланың орталық алаңдарының бірінде.
Альстагы үлт басқан байқ – Устел тауы.

рында кездесетін жыртқыштар мен теңіз өсімдіктерін түтелге жуық осы арадан көргөтегендегі болғандай.

Осы аквариум гимаратының іргесінде, жағалау маңайында «Нобель алаңы» деп аталатын демалыс орны да өзінің ерекшелігімен көңіл аударған... Араалында Нельсон Мандела бар, бұл алаңда Нобель сыйлығына ие болған төрт қайраткердің қатар тұрған адам бойындағы ескерткіш-мүсіндері қойылыпты. Қарадомалақ балалардың аталарының қасына барып, қолын алып, құшақтап ойнағандары қандай жарасымды десенізші!

Ең қызығы - қалада әр жыл сайын жаздың ыстық мезгілі – қаңтар айында «Кейп-Карнавал» атты дәс-

түрлі ән фестивалі өткізіліп тұратынын естідік. Көше-көшені ән мен биге толтырып, қалалықтардың қуанышына айналған бұл фестиваль біз келердің алдында, осыдан бір ай шамасы бұрын улап-шулап өтіп кетіпти.

2010 жылы футболдан Әлем чемпионатына арналып қаланың іргесіне ғимараты көз тартқан көркем стадион салыныпты. Чемпионатқа дайындық Кейптаун қаласының дамуына даңғыл жол ашқан деседі... Жаңа үлгідегі бес пен жеті жүлдүзді гранд-отелдер, жарқыраған мейрамханалар мен супер-маркеттер пайда болып, теңіз жағалауы ұзатылар қыздай жасанып салыпты.

Қаланың түстігінде «Столовая гора» атты биігіне сабырлы салтанат ұялатқан мұз жалды ерекше тау сілемі бар еken. Біз оны «Үстел тауы» деп қазақшалаған болдық. Күн сайын таңертең осы Үстел тауын белдеуlep бозала тұман кілки қалатыны қандай ғажап... Бұл тау аймақтың туында да бейнеленіп, Кейптаун қаласының мәртебелі символы саналатын тәрізді. Алып атандай шөгіп жатқан жалпақ таудың үсті тақтайдай жазық, алыстан қараган жанға расымен үстелден аумай қалған. Бұл тауга жаяу шығатын жол жоқ, жан-жағы шақырымға созылған құз-жартас, қарасаң басындағы бөркің түседі. Тасқа өрмелеуші бірер альпинистің арқан салып, тырмысып жоғарыға шығып бара жатқанын көрдік. Былайғы жұрт пен қаптаған туристер шапшыма жартасқа аспалы вагонеткамен тігінен көтеріліп жатты. Жұз қабатты ғимаратқа лифтімен заулап шыққандай миымыз аузымызға тығылған. Тау биігінен етекте кең көсілген ажарлы қала мен шырайлы шығанақ барша келбетімен жайыла көрінді.

Қазақстан делегациясының бір тобы Ратуша алаңында.

Ағылшын басқынишиларына қарсы күрсекен бур еріктілері.

уга кіріседі. Соның арқасында айлақтың тасы өрге домалап, қалашық жыл санап емес, ай санап қарқынданап дамиды. Байсалды, бәтуалы мекенге, берекелі, мереңкелі қалага айналады. Арада жүз жыл өткенде бұл мекендердегі құлдардың саны еркін тұрғындардың санынан аса бастайды. Осылайша Кейптаун Еуропадан қоныс аударған ақ нәсілділердің меншіктенген өз қаласына айналып кете барады.

Ван Рибек Кейптаунның негізін қалап қана қоймай, 1662 жылға дейін осы өнірдің, яғни Қайырымды Үміт мүйісінің губернаторы да болыпты.

Бұл аймақты алғашқы бол игерген де, жерді иемденген де голландықтар бопты. Бірақ, табиғаты тотыдай түрленген түбекке ағылшындардың аңсары ауып, арада жүздеген жыл өткен соң сайланып келіп соғыс ашады да, қаланы басып алады. Сөйтіп, Кейптаун қаласын 1795 жылдан бастап британдықтар басқарады.

Британдықтардың либерал басқаруы 1834 жылы құлдықтың жойылуына әкеп соғады. Құлдықтың жойылуы – голландиялық құлұстаушы фермерлердің наразылығын туғызады. Наразы болған 12 мыңнан астам фермер солтүстікке үдерे көшіп, өз беттерінше «Бур тәуелсіз республикасын» құрады.

Одан кейінгі айтулы оқиға - 1899-1902 жылдарғы «ағылшын-бур соғысы» болыпты. Бұл соғысты Йоханнесбургтің алтын кенішіне бақылауды өз қолдарына алу мақсатымен ағылшын империалистері бастаса керек. Үш жылғы қантөгіс шайқастың нәтижесінде 1910 жылы құрамына Үміт мүйісі кірген «Оңтүстік Африка одағы» құрылады. Одақтың алғашқы премьер-министрі болып бурлардың бұрынғы генералы Луис Бота сайланады.

1948 жылы сайлаушылар Үлттық партияға дауыс бергеннен кейін, нәсілдік теңсіздік, яғни «апартеид» жүйесі ресми түрде заңдастырылып кетеді.

1960 жылы Шарпевилл атты мекендердегі бейбітшілік шеруі кезінде полиция 69 адамды мерт қылады. Бұл оқиға майға от құйғандай өршіп, апартеидке қарсылықты барынша қүшайте түседі. Билік те оңайлықпен беріспейді. Қарсылық күрестің басында тұрган Нельсон Манделаға «мемлекетке опасызыңдық жасаған»

1899-1902 жылдардағы
Ағылшын-бур соғысынан көріністер.

1899-1902 жылдардағы Ағылшын-Бұр соғысынан көріністер.

деген айып тағып, қыран міnez нар жігіттерімен қоса оны қамауға алады. Осылайша Мандела 27 жыл түрмеде отырады.

Кейін абақтыдан босаған соң ол өзінің алғашқы жалынды сөзін Кейптаун Ратушасының алдында сөйлеп, халықты тәуелсіздік жолындағы азаттық куресіне шақырады.

1994 жылы Нельсон Мандела елдегі демократиялық сайлауда жеңіске жетіп, салтанатты түрде Оңтүстік Африка республикасының президенті болып сайланады. Жалпылай айтқанда, Кейптаунның қысқаша тарихы осыған саяды.

Қалай десек те, ерте замандардан бері европалықтардың Африка құрылышына қоныс аударуының кіндігі болған, кәрі құрылыш үшін жаңа дәуірдің жарқын

бетін ашқан – оңтүстік қыыр шеттегі осы Кейптаун қаласы екен.

Біз қанға сіңген әдетпен бұл қаланың да әлемге аты шықкан қаламгерлерін сұрастырганбыз. Тізе берсе, халықаралық бедел алған атақты адамдар мұнда жетерлік тәрізді... Елдің екі жазушысы әдебиет саласы бойынша Нобель сыйлығын иеленіпті. Оның алғашқысы – Надин Гордимер 1991 жылы, екіншісі – Джон Кутзее 2003 жылы алыпты. Гордимерді оқымаған екенбіз, ал, Кутзее менің сүйіп оқытын жазушымның бірі-тін. Әсіресе, «В ожиданий варваров» атты мықты романын қатты бағалаймын. Бірақ оның Кейптауннан екенін білмеппін, ұятты болдық.

Бұлардан басқа Аллан Пейтон, Эскиа Мфаделе, Антджи Крог деген де жазушылардың шығармалал-

Уміт мүйісіне апаратын жолдың бірі мұхит жағалап кетеді.

рымен таныстық. Кейптаундың әріптестеріміз кезінде апартеидпен құресіп, талай жыл түрмеде отырған, бұгінде көзі тірі Брейтен Брейтенбах атты адудың ақынды ауыздарын толтырып мақтап отырды.

Сондай-ақ, жергілікті жастар халықаралық турнилерде 29 доп соққан Бени Маккарти деген футболшыны пір тұтатының байқадық.

САВАННА СЫРЫ

Біздің қуанышымызға қарай, алыс-жақыннан келген қонақтарды Қайырымды Үміт мүйісіне апарал қайту конференция бағдарламасында бар бол шықты.

Сөйтіп, Кейптаунға келген бесінші күні Филипп атты жарқылдаған орыс азаматын біздің топқа қосып

Саваннада туристердің арнаілы көліктермен гана аралатады.

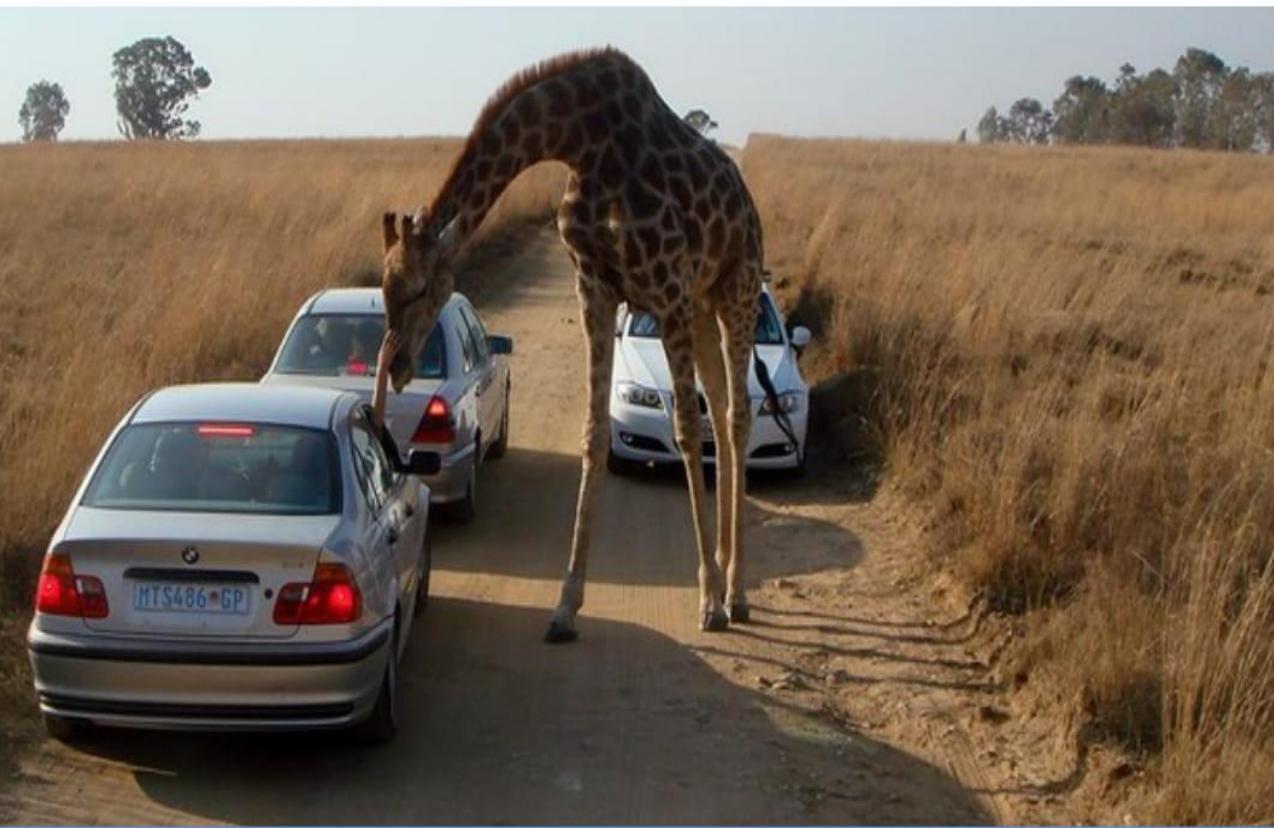
Баб уин дейтін «зорлықшыл» маймыл – осы!

берген. «Бұл жақта қаңғып жүрген қандай орыс» десек, КСРО құлап, дүние астан-кестені шығып жатқан тоқсаныншы жылдардың басында Украинаның Донецкі қаласынан жайлы жер, жарқын түрмис іздел осы жаққа жетіпті. Содан, орыстілді маманға зәру бол отырған туристік фирмада орналасып, абыраймен жұмыс жасап жатқан көрінеді. Бұл өңір жердің көркі екеніне көз жеткізген соң жергілікті бір қоныр қызбен бас құрап, бала-шага өсіріп, мықтап орнығып қалыпты.

— Уверяю вас, это вечная идеальная земля! — деп, Филипп кеудесін ұрғылап, орысшалап мақтанып қойды.

Жер төресіндей көркем Кейп түбекінің саваннасында.

Баяғы бір замандарада Антарктидадан ауып келген пингвиндер.

Қыртыстанған шоқатты, ойқы-шойқы қалың адырмен келе жатырмыз. Тұстік көкжиекте бір-біріне иек арта жағаласқан таулар тізбегі Үміт мүйісіне дейін бізбен жарысқан. Жолай «Мыс Доброй Надежды» атты мемлекеттік қорықтың жерін жағалап өттік.

«Саванна дегеніміз осы» дейді Филипп. Оның айтуынша, жолдан сәл шықсаң болды, мына үйысқан кедір-бұдыр бұтаның іші толы тағы жануарлар мен жәндіктер екен. Олардың көбісі адам үшін қауіпті. Әсіресе әлемдегі ең улы жыланның бірі – «кап кобрасы» дәл осы қорықты мекендейді. Ол ештеңеден қорықпайды, жатқан жерінен тырп етпейді, өзінің территориясын қорғай біледі. Адам түгілі арыстанды

шагып сеспей қатырады. Соңдықтан туристерге көліктен шығып шошаңдал, бұта ішін аралап кетуге қатаң тыйым салынған. Ең қызығы, бұл түбектегі жаңағы кобра да, бұта мен шөптер де, басқадай да өсімдіктер жер шарының өзге ешбір жерінде кездеспейтін эндемиктер екен.

Машинаны тоқтатып, шоқ-шоқ ағаш өскен бұлтиған жасыл жондарға көз сата құмарта қарап қаппыз. Әйгілі Хемингуэй жазатын «Зеленые холмы Африки» дегенің, мінеки, осы! Шіркін-ай дейсің іштей толқып, дүниені тәрк етіп, көк шалғынды тізеден кешіп мынау бел-белесті жаяу аралап кетсе ғой... Бірақ, өйтуге әсте болмасын Филипп әлгінде қайта-қайта ескертті. Өйткені бұл Алтай емес, Алатауга да ұқсамайды, бұл жер Африка! Анау қалың бұтаның түбінен ақырып арыстан атылса, сонау ағаш тасасынан қабылан қарғып шықса қайтпексің? «Апа» деп айғайлауға шамаң келмес! Соны ойлағанда көңілді де, көк дөненді де тізгіндеуге мәжбүр болдық. Мынау шетсіз-шексіз шұбартқан байтақ континенттей ен байлық басқа ешбір жерде жоғын ақпараттан білеміз. Мұндағы тағы аңдар мен киіктер мыңдал емес, миллиондал саналады. Саванна ішінде жыртқыштар мен улы жәндіктерге толы, соңдай-ақ дала төрінде жайылған үйірлі пілдер де, мүйістүмсық пен бегемоттар да адам үшін аса қауіпті саналады.

Қорықта «бабуин» дейтін мінезі шатақ, еркінсіп елді әбден басынған маймыл бар екен. Бәтшагарың күдірейген күдіс жон, түр-тұлғасы сүйкімсіздеу жа-

Ұшақ биілінен қарғандагы – Қайырымды Уміт мүйісі.

нуар сияқты, жолай бізге көп кездесті. Жол жиегінді шоқып басын қасып, битін сығып, ештеңеден қорқар емес. Автоинспектор секілді ары-бері өткен көліктерді санап отырғандай. Маймылдың бүйтіп еркінситіні – олар иесіз далада емес, табиғат қорығының ішінде жүр, яғни мемлекет қамқорлығында. Сүйкімсіздеу дегенім – қолыңдан жеміс-жидек көріп, тамақ иісін сезер болса, әй-шәй жоқ, жармасып тартып алады екен. Өзі екі иығына екі кісі мінгендей қарулы, ақсиган азу тісі пышақтай өткір бұл маймылдан аулақ жүрген жөн деседі. Оған әйел түгілі мынау деген еркектің шамасы жетпейтін сияқты.

Маймылдан өзге, саваннаның әр түсінде жайбақаң жайылып жүрген антилопа-киіктердің бірер түрін, зебра мен түйекұсты тамашаладық. Жагалаудың

Мүйістің жан-жазы
терен құз-жартастар.

әр түсінда біз «итбалық» деп атайдын тюлендер, теңіз мысықтары (морской котик) күн көзінде шуақтап, жұртпен шатағы жоқ, маужырап ұйықтап жатты.

Әсіреле бізді қызықтырған – қанаттарын қомдап балпаңдаған пингвиндер болды. Өздері жағалауда тым көп екен. Анау аязы ақырған Антарктидан пингвіндердің мынау маңайға қалай келгені өлі күнге жұмбақ. Біреулер арадағы екі жарым мың шақырымды жүзіп өткен десе, келесі топ «ол мүмкін емес» деп бастарын шайқасады. Екінші топтың тұжырымынша, пингвіндер мұнда «Королева Мод» жағалауындағы мұздықтардан құлаған алып айсбергтермен ілесіп келіп қалған. Содан осы араның жаймашуақ ая райына ғасырлар бойы бейімделіп кеткен.

Таңғажайып Үнді жері осылай ашилышты.

Обалы не керек, Филипп танысымыз мүйіске жеткенше жағы тынбай сайраған. Байқағанымыз, «кәсіби гид» дәрежесіне көтерілген жақсы маман. Білмейтіні жоқ, ел мен жердің тарихынан бастап, жан-жануар, өсімдіктер дүниесін тәптіштеп таныстырумен болды.

– Мен көбінесе орыстілділерді мүйіске тасумен айналысам. Ресейден де, Украина мен Болгариядан да біраз туристерді апардым. Қазақтармен мынау жер шетінде алғаш кездесуім, – деді Филипп.

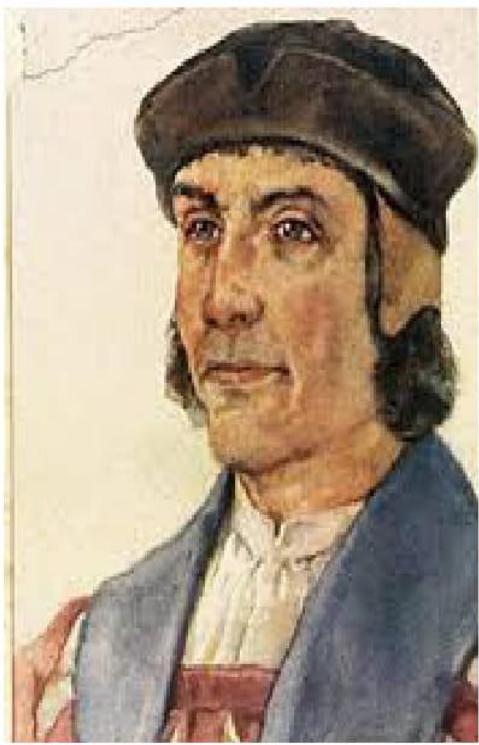
– Еле қайтпайсыз ба? – дедік біз қазақы әуенге салып. Филипп ойланып қалды, сосын:

– Біздің елде соғыс. Мынадай жәннэттай жерді тастап, еңкейген ендігі жасымда мен ешқайда да бармаймын! – деп, қолын бірақ сілтеді.

ҚОС МҰХИТТЫҢ ТОҒЫСЫ

Ойпырмай десенші, алыстан ат арытып арман еткен мүйіске де жеттік-ау өйтеуір!

Біз шын мәнінде Жер шетіне келгенімізді жан дүниемізben сезінгендей едік! Бірінші көргеніміз – Кап түбегі дәл осы арада мұхитқа наизаның ұшындағы сұғына еніп, адамның үрейін алғандай тұксиген тік жарқабақтар жасап жатқаны. Мүйіс десе дегендей-ақ, жалпақ түбек жіңішкеріп барып, шаншылып қалған. Тым төменде мұхиттың бүктетілген асау толқындары жартасты гұрс-гұрс ұрғылайды. Оған еңкейіп қараудың өзі төбе шашынды тік тұрғызғандай.

Бартоломео Диас.

Үміт мүйісінде алғаш рет шығысқа қарай күрт бұрылып, Атлант мұхитынан Үнді мұхитына өтер жолды айқара ашып береді. Сол себепті де, Үміт мүйісі Африканың оңтүстік-батысындағы шеткі нүктө есебінде.

Мүйістің қатпарлы жартасының үшарында сәнді мүсіндей асқақтаған

Негізінде Қайырымды Уміт мүйісі (Мыс Доброй Надежды) Африканың оңтүстігіндегі ең шеткі нүктө саналмайды екен. Ең оңтүстік нүктө – Иnelік мүйісі (мыс Игольный) деседі. Картадан Иnelіктің осы Уміт мүйісінен ондаған шақырым шығыс жақта жатқанын көрдік. Алайда, алып Африка құрылышының таусылып бермес жағалауы дәл осы

Васко да Гама.

алып маяк тұрган төбеле шықтық. Маяктың биігінен қараған кезде – оň жағында Атлант мұхиты, ал шығыс көкжиекте созылып Үнді мұхиты шалқиды. Ең гажабы, екі мұхиттың түсі екі түрлі. Тіпті өз көзіңе өзің сенгің жоқ. Су деп ойламайсың, екі жақтан екі түрлі бояу тоғысып жатқандай.

Мұхит суларының сырын кейін білдік... Антарктидан ескен ызғарлы жел, Бенгель деп аталатын сұық ағыс Атлант мұхитын қыста да, жазда да салқындастып тұрады. Оның суы жаздың өзінде 12 градустан жоғары көтерілмейді екен. Ал, Үнді жағы бұйыры, жаз айларында 24 градусқа дейін жылиды. Әсіреле ұшақ биігінен түсірілген суреттерде екі мұхиттың екі түске боялған

Үндістанды ашқан португал кемелері.

Теңізшілер жиі айтатын «рекущие сороковые»
дәйтін дүлей дауыл осындаі болады!

айырмашылығы көзге бадырайып-ақ түр. Онысын ма-
мандар температуралың айырмашылығы ғана емес,
екі мұхит суларының құрамының да әртүрлі болуымен
түсіндіреді.. Атлантика қаракөк түспен салқын сазарса,
Үнді көкжасыл түспен көзге жылы ұшырайды. Атлан-
тикаға қарағанда Үнді таяздау келетіндіктен, бұл мұ-
хитта тропикалық рифтер көбірек кездесетін сияқты.

Тарихидеректер Африка құрылғының оңтүстік-ба-
тыс қиырындағы теңіз саяхаты әрдайым күрделі әрі
аса қауіпті болғанын айтады. Есте жоқ ескі замандар-
да ауыздықсыз асау толқындармен алысып жүректері
шайлықан португал, ағылшын, голланд саяхатшы-
лары «Үндістанға бару мүмкін емес» деп әбден то-
рыққан, үмітті үзген тұжырымдар жасапты. Мұндай
тұжырымның тамырына балта шапқан оқиға – осы
Қайырымды Үміт мүйісінің ашылуы болса керек. Оны
ашқан португалдық Бартоломео Диас деген арманы
асау, көпті көрген тәжірибелі теңізші екен.

Тарихи құжаттар мынаны баяндайды...

XV ғасырдың соңына қарай Португалия корольді-
гі Африканы айналып, Үндістанға теңіз жолын ашу
әрекетімен жанталасады. Сол үшін мықты кемелерін
жарақтап, білікті экспедициялар жасақтап, оларды
бірінен соң бірін алыс сапарға аттандырумен бола-
ды. Амал нешік, үмітін желкен, жігерін қайық еткен
небір аймүйіз теңізшілер еліне қайтып оралмай, адам
естімеген алыс жақтарда опат болып жатады. 1487
жылы мұндай алмағайып тапсырма капитан Диасқа
да жүктеледі.

Жер шетіне қойылған арнайы белгі.

Өкінішке қарай, Диас та есек дәмелі өзге саяхат-
шылардың жолын құшып, кебін киеді. Африканы
жағалай жылжып, жергілікті халықпен шайқаса
жүріп, әбден қалжырайды. 1488 жылдың мамыр айында ол Африканың ең оңтүстік нүктесіне жақын-
дайды. Дәл осы мүйіске жеткенде сұрапыл дауыл
басталып, шелектеп нөсер құйып береді. Күндіз-түні
екілене соққан дауыл кесірінен Диастың кемесі мүй-
істегі түнерген жартастарға соғыла жаздал, әйтеуір
құдай сақтап аман қалады.

Азық-түліктің тапшылығынан аштық жайлаган, бой
жаздырмай нөсерлеткен жаңбырдан мезі болып, да-
мылсыз соққан дауылмен арпалысқа шыдамаған кеме

Уміт мүйісіне 1860 жылы орнатылған алып маякқа апарап қия жол.

екипажы бүлік шығарады. Диас бүлікші теңізшілердің талабын орындаپ, елге қайтуға мәжбүр болады.

Қайтарында осы бір құз-тастары адамды жұтып қоярдай үнірейген үрейлі жерге «Дауыл мүйісі» деп ат қойып кетеді. Өзі айлар бойы жүзіп, Португалияга аман-есен оралады. Келген бойда «егер Африканы Дауыл мүйісі арқылы айналып өтіп, ары қарай туралап тарта берсе, ерте ме, кеш пе саяхатшылар міндетті түрде Үндістанға барып тұмсық тіреуі мүмкін» деп, II Хуан королді иландырады.

Үндістанға теңіз жолының ашылуынан дәмелі әрі жалғанды жалпағынан басуды аңсаған королге Диас қойған мүйіс атауы ұнамайды. Ол «Дауыл мүйісі» атауын «Қайырымды Үміт мүйісі» деген атауға ауыстырады.

Диас өзінің томырық өжеттігінің арқасында 1497 жылы 8 шілдеде әйгілі Васко да Гаманың экспедициясына жол көрсетуші ретінде салтанатпен Лиссабоннан бірге ере шығады. Содан ол өзі салған маршрутпен қараша айында Қайырымды Үміт мүйісін айналып өтеді де, кемелерді туралап Үндістанға бет бұргызады. Осылайша Васко да Гама тарихта Индияны ашуши тұңғыш европалық болып қалады. Жол көрсеткен Диастың есімі тарих тұңғиығында атаусыз жоғалады. Ал, шындығында қабынған қабан көңілі маза бермей, королді бұл сапарға үгіттеген, тағы да экспедиция жасақтап, оған басшы етіп Васко да Гаманы тағайындауга көндірген Диас екен. Ержүрек капитан жол көрсетуші ретінде қанағатсыз құмарлықпен Үнді еліне екінші рет тағы барады. Үшінші жолы дәл осы мүйістің төңірегін-

Қос мұхиттың тогысында үлкенді-кішілі
талаі кеме опат болған.

«Аруақ кемелер» кейде толқынның жалында да көрінеді деседі.

Маяк 1860 жылдың мамыр айында пайдалануға беріледі. Ол Мүйістің ең жоғары нұктесінде, мұхит деңгейінен 271 метр биіктікten орын тебеді. Маяк сол кездегі дүниежүзі бойынша мыңты құрылыстың бірі ретінде тіркеледі. Ол 80 мың шырақтан, 80 шақырым қашықтықтан жарқырап көрінетін болған, сөйтіп, Оңтүстік Африкадағы ең жарық шамшырақ саналған.

Бүгінгі күні осы мүйіске ағылған сансыз туристер әлемдегі екі алып мұхит суларының түйісуін көріп қана қоймай, шілденің шіліңгірінен бастап, қарашаның қара өзегіне дейін осы маңайда жүзіп жүретін киттерді де қызықтайды. Бұл арада ұзындығы 15 метрге

дейін жететін киттер жыл сайын махаббат мейрамын тойлайды екен. Кейде топ-тобымен аппақ бауырларын жарқыратып, төбесінен субұрқақты атқылап қараала касаткалар да ойнап өтеді.

Мүйістегі шәниген шыңның алқымына дейін темір арқанмен өрмелеген трамвайға ұқсас вагонеткаға отырып жеттік. Одан әрі шың басына бұралаңы көп тарам-тарам тас соқпақпен көтерілгенбіз. Соның өзіне сағаттан астам уақыт кетті. Соқпақ бойына төселген малта тастарды кезінде сонау етектегі мұхит жағалауынан теріп әкелген деседі. Маяк тұрған биіктен міндетті түрде жаяу қайту ұсынылады. Өйткені төменге түсер бірнеше соқпақ бар. Олардың мұхит жақ қабыргасы тас қамал. Сол қабыргаларға сүйеніп тұрып, жел мен судан мүжілген мүйістің құлама жарын, қожқож қына басқан бүйра тастарды, сонау төменде тар қолтықты арсы-гүрсі қауып жатқан мұхиттың ақжал толқындарын қызықтауға болады.

Теңізшілер арасында «ревущие сороковые» деген термин бар. Бұл термин де осы маңайда, Үміт мүйісінен оңтүстікке қарай 40-шы ендікке байланысты пайда болған. Оның астарынан қорқыныш та, қауіп-қатер де аңғарылғандай... Жер шарының оңтүстік жартышарындағы батыстан соққан жын ұрғандай сойқан жел жиі-жіі дауыл тұрғызып, талай кемені жаңқаша шаққан, талай боздақ су түбіне кетіп шейіт болған.

Біз барған кезде күн ашық болғанымен, көкжиеқ қалың мұнарга бөгіп жатты. Алыстағы мұнар аста-

рында бұлдыrap, оқта-текте атқылаған болымсыз субұрқаңты көзіміз шалған. Дүрбі ала шықпағанымызға өкіндік, киттер тобы сол маңайда, тым алыста жүрді. Су бетінде сыңсыған айсбергтерді көре алмадық, бірақ өңменіңнен өтіп, азынаған сұық жел Мұзды континенттің ызғарын мықтап сездіргендей болған.

— Үміт мүйісі қасиетті орын саналады, — деді Филипп. — Оның шырқау биігінде тұрып, алдыңызда көслеген қос мұхитқа көз жіберіңіз де, іштей тілек тілеңіз?

Шүкір, тілек деген бізде жетеді ғой. Елдің тыныштығы, дос-жарандардың амандығы, бала-шаға, немерелердің болашагы дегендей, біз де білетін бірер дұғамызды ішімізден қайырып, бет сипадық.

Осындаи да алып кемелер болады екен!

ҚОРҚЫНЫШ ПЕН ҮРЕЙ МҮЙІСІ

Мінеки, арада төрт ғасырдан астам уақыт өтті, әлі күнге дүниежүзі теңізшілерінің құтын қашырып, зәресін алған бір тылсым аңыз бар. Орыс әдебиетінде ол «летучий голландец» деген атпен жұртқа мәлім. Мағынасына қарай қазақшаласақ, «аруақ кеме», «елес кеме» дегенге келетіндей.

Осы «аруақ кеме» жайындағы әпсана Ұлы Географиялық Ашулар дәуірінде, дәл осы Қайырымды Үміт мүйісімен байланысты пайда болған екен.

Жалпы, «аруақ кеме» туралы ақиқат пен аңыз аралас материалдар әлемдік баспасөзде жетіп артылатынына көзіміз жетті. Біз де Кейптаунның кітап дүкеніне арнайылап ат басын бұрып, осы тақырыпқа байланысты біраз кітаптар мен альбомдарды қоржындал қайтқанбыз.

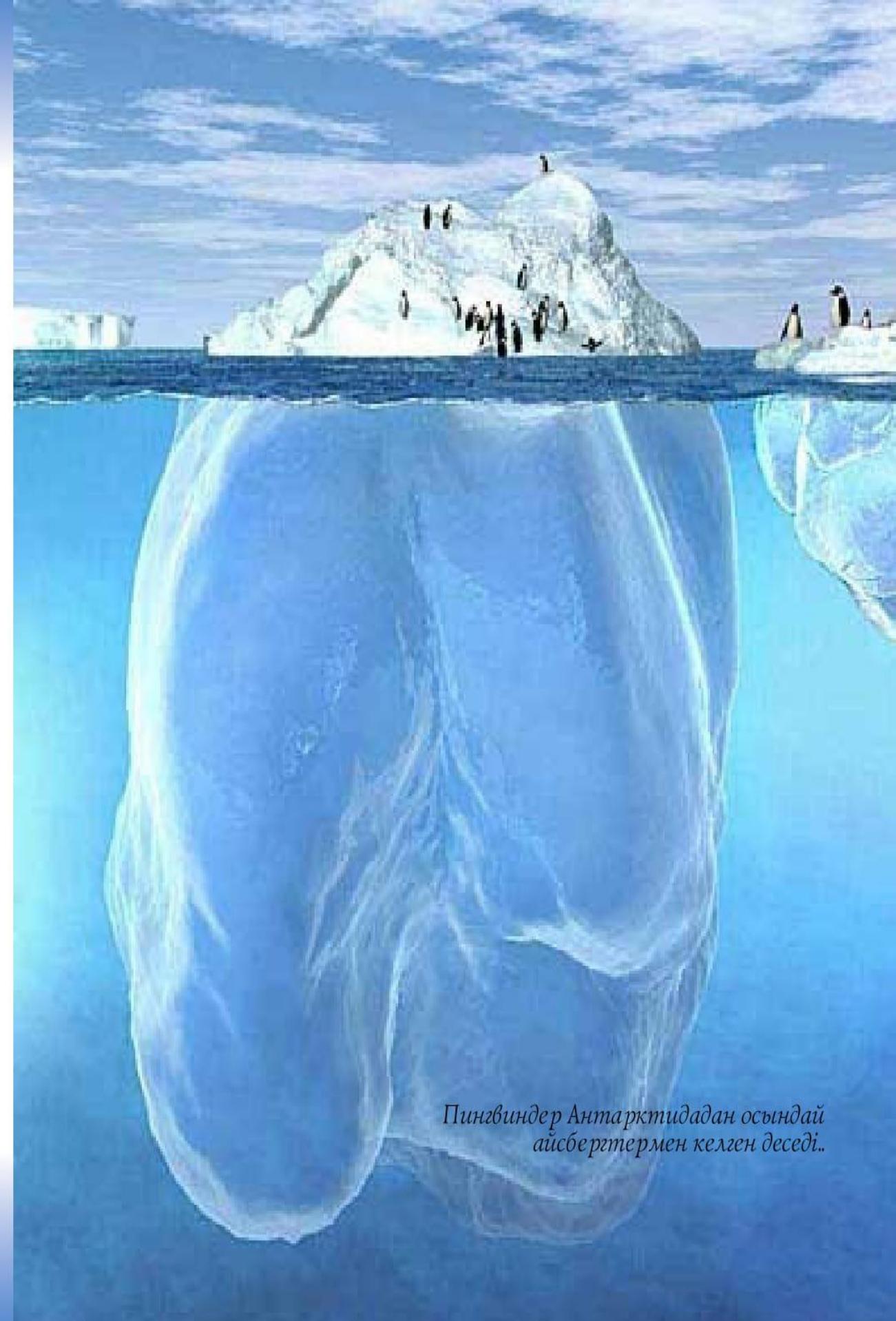
«Аруақ кеме» төңірегіндегі әлгі аңыз-әпсаналар мынаған саяды...

1600 жылдардың басында голландиялық бір кеме Амстердамнан шығып, Батавияға (бүгінгі Джакарта) сапар шегеді. Кеме капитаны голландық қайсар теңізші Ван дер Деккен екен. Кеме Африканың қыыр онтүстігіндегі Қайырымды Үміт мүйісін айнала берген жолында аласалыран дауылға тап болады. Айнадай жарқыраган ашық күн аяқ астынан қара түнекке айналып, жасын жарқылдаپ, аспан мен жердің албастыдай ойран-топыры шығады. Теңізшілер жантала-

сып дауылға қарсы тұрып, кемені аман алғып қалу үшін тырысып бағады. Шошыған теңізшілер «кейін қайтайық, тыныш айлақта дауылдың басылуын күтейік» деп капитанға жалынады. Бірақ тентек капитан оларға қайту туралы ойлауға да тыйым салады. Керісінше, ол аспанға алай қарап, қос қолын ербендетіп лағнет айта бастайды. «Мен құдыретті теңізшімін, сондықтан сенің қарсылығыңа қарамай кемемді бұл мүйістен аман алғып өтем, көр де тұр!» – деп күшеніп айбат шегеді.

Кенет, кеменің үстінде бұлтпен араласқан адамның бет пішіні пайда бола кетеді. Ол өзін Жаратушының жіберген өкілі екенін, құдайдың құлы Ван дер Деккен мырза жаңағы гайбат сөзін қайтып алуын сұрайды. Бас киімін шешіп, тізерлеп кешірім өтінуін талап етеді. Барған сайын екпіндей тұскен қара дауылмен алысам деп ашуға мінген капитан оның сөзін аяғына дейін тыңдал та болмай жатып, тапаншасын суырып алады да, бұлт-елеске қарата атып жібереді.

Сол-ақ екен, Құдайдың өкілінің күркіреген сұсты даусын бәрі естиді. Ол дәл осы сәттен бастап мына кеме де, оның капитаны да, теңізшілер де енді қайтып демалмайтынын, ешқашан жағаға шықпайтындарын айтып, Қиямет Күніне дейін мұхиттар мен теңіздерде қаңғып жүре беретіндерін аян етеді. «Сендер өлсөндер де қаңқаларың кемені басқарып, қарсы жолықкан өзге кемелер мен теңізшілердің зәре-құтын қашырып, мәңгілік қорқынышына айналатын боласындар» дейді де, гайып болады.

Пингвиндер Антарктидан осындағ
айсбергтермен келген деседі..

Бұл аңыз тез-ақ ұмытылып кетер ме еді, кім білген. Алайда, содан кейінгі жылдары Кейптаун аймағынан, Үміт мүйісінің маңынан «аруақ кемені» көрген елге қадірлі, жұртқа сыйлы, сөзі орнықты адамдар да табыла бастайды...

1857 жылдың ақпанында Деккеннің кемесі мен оның үстінде жүгіріп жүрген адам қаңқаларын «Джозеф Сомерс» кемесінің теңізшілері жақын жерден байқапты.

«Аруақ кемені» 1881 жылдың 11 шілдесінде королдік флоттың «Ин-констант» атты кемесімен Сиднейге сапары кезінде қасындағы 13 кісімен бірге он алты жастағы ханзада Джордж, яғни болашақ Ұлыбритания королі Ү Георг та көреді. Осы оқиғаны ол өзі келе жатқан кеменің вахта журналына растап жазып кетеді.

1872 жылдың 4 желтоқсанында ашық мұхитта өз бетінше қалқып бара жатқан «Мария Селеста» атты американ бригантинасына «Дэй Грейша» желкенді кемесі кезігіп қалады. Екі айдан бері жоғалып кеткен бригантина бортында тірі жан болмай шығады. Команда асығыс көшіп кеткен сияқты. Пираттар шабуыл жасады дейін десе, ештеңе тоналмаған, ештеңе де қирамаған, заттардың бәрі орнында. Бұл оқиға «аруақ кеме» жайындағы әңгімені одан әрі өршіте түседі. «Мария Селеста» баяғы «аруақ кемеге» кез болып, экипаж қаза болған деген де қауесет тарайды.

1939 жылы Үміт мүйісінің етегінде жағажайда демалып жатқан 60 адам тып-тынық теңіз бетімен қалқып бара жатқан «аруақ кемені» айқын көреді.

Теңізшілердің үрейін алған «аруақ кемені» бір суреттің осылай бейнелепті.

1942 жылдың қыркүйегінде Кейптаун мен Үміт мүйісінің арасындағы Мойл-Пойнт деген жерden төрт кісі он бес минут бойы голландық «аруақ кемені» тамашалапты. Аруақ кеме соңына жарқыраған сәулे тастанап, көлденеңдей өте берген.

1939 жылы саяхатшы жолаушылар Үміт мүйісінің Атлантика жағалауынан тозығы жеткен, ескірген желкенді кемені алыстан байқайды. Жолаушылардың сұрауы бойынша капитан әлгі кемені қызықтап, жақындағы түседі. Бірақ бұлар тақай бергенде желкенді кеме кенеттен көзден гайып болады. Бұл құбылысты саяхатшылар ғана емес, жағажайдағы демалушылар да көреді. Кейінрек көрген-білгенін жағажайдағы

Кеүп түбөгіндегі таулар сілемі.

Таудай толқынмен алысқан
серфинг спорты осында!

«Аруақ кеме» жайындағы алғашқы кітап 1795 жылы жарық көреді. «Ботаника шығанағына саяхат» атты бұл кітаптың авторы Джордж Баррингтон деген кісі болты. Ел арасына кең тараған бұл аңыз әйгілі композитор Рихард Вагнерді шабыттандырып, 1843 жылы «Аруақ кеме» атты тамаша операның жазылуына себепкер болады.

Вагнерғана емес, сол заманың Джордж Родуелл деген тағы бір композиторына да опера жазуға түрткі болады.

1839 жылы ағылшын жазушысы Фредерик Марриет «Елес кеме» атты роман жазып, капитан Ван дер Деккеннің ұлы Филипптің, яғни құдайдың қарғысына қалған әкенің кесірінен өмірі қор болған жігіттің басынан кешкен тайғақ тағдырын суреттейді.

1909 жылы орыстың ұлы ақыны Николай Гумилев те «аруақ кемеге» «Но в мире есть иные области» атты өлеңін арнапты. Тіпті Александр Гриннің «Капитан Дюк» атты әңгімесінде де елес кеме елестеп өтеді.

Бұл тақырып жиырмасының ғасырдың соңында да өзектілігін жоғалтпай, бұқаралық мәдениеттен ойып тұрып өз орнын алған сияқты. «Машина времени», «Наутилус-Помпилус», «Отражение», «Карнавал» рок-топтары капитан Ван дер Деккеннің тағдырын арқау етіп өлеңдер шыгарған. Ол өлеңдерді нәшіне келтіріп шырқай білген. Сондай-ақ бірнеше музикалық магниттік альбомдар жарық көріп, жастар арасына кеңінен тарап кеткен.

Мұндай мысалдар легі күні үргінге дейін то-ластаған жоқ.

үпі жоғары. Екіншіден – спортшылар рифке соғылып қатты жарақат алуы, тіпті мерт болуы да әбден мүмкін. Үшінші – бұл суларда ойқастаған ақ акула ақұлақалың болады деседі.

Жолай арнайы бұрылып, Үміт мүйісін тұнғыш ашқан Бартоломео Диастың құрметіне қойылған зәулім ескерткішке барып тағым еттік. Дәл осындағы ескерткіш-белгі Үндістанға жол шеккен Васко да Гамаға да түбектің келесі бір тепсең биігіне қойылыпты. Оны да алыстан болжап өттік.

Осында жүріп бір аңғарғаным, бұл жақтың аспаны аласа сезілетіндігі. Оңтүстік жартышардың аспанығана емес, жұлдыздары да басқаша болатынын бұрын да оқығанбыз. Расында солай бол шықты... Айғана ескі таныстай мұңая сүзіледі төбeden. Жетіңарақшы, Темірқазық, Үркер дегенді бұл жақтан көре алмайсыз. Бұл аспанда «Оңтүстік крест» деп аталатын әйгілі жұлдыздар шоғыры бар. Оның ұзын тізбегі, біздегі Темірқазық жұлдызы секілді, түп-тура Оңтүстік полюсті нұсқайды.

Елге қайтып келгеннен кейін де қазақтың табаны сирек түсетін алыс қыырдағы Кейп түбегі, оның мәртебелі парасат билеген айрықша көркемдігі көз алдыманнан кетпей, табиғатының әсемсал сипаты әсерінен көпке дейін айыға алмай жүрдім.

Есте қаларлық, ел мен жүртқа айта жүрер ерекше сапар болғасын да, уақыт бөліп хатқа түсіріп, осы әңгімені оқырман назарына ұсындым.

Осы жалғыз вагонетка туристерді «Устел тауының» шапшыма биігіне көтереді.

